

گسترش عدالت با احیای حقوق عامه

دکتر سید محمد مهدی غمامی
معاون آموزش حقوق شهروندی معاونت حقوقی
ریاست جمهوری

قانون اساسی در مقدمه، اصول ۶۱ و ۱۵۶ و ۱۷۳، قوه قضاییه را مکرر در مکرر ملزم به تحقق امر عدالت، ظرفیت‌سازی به‌عنوان ملجا تنظیم‌خواهی و تضمین آزادی‌های فردی و حقوق عامه می‌کند. این الزامات قانونی که خواسته عمومی مردم در طول ۴۰ سال گذشته نیز هست، باید در ردیف سیاست‌های فوری قوه قضاییه قرار گیرد تا این باور برای آحاد ملت ایجاد شود که قوه قضاییه همان دستگاه عدالت و پشتیبان حقوق و آزادی‌های مشروع آنهاست، حقوق و خسارت آنها را از هر فرد اعم از اینکه فردی ذی نفوذ یا از جمله مقامات حکومتی باشد می‌ستاند و نهادی کارآمد برای مبارزه با فساد است.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مکرر این سیاست را به نظام قضایی توصیه و در قالب اسناد حقوقی ابلاغ کرده و بیان داشته‌اند: «احیا و استیفای حقوق عامه و حمایت از آزادی‌های مشروع مردم از وظایف مهم قوه قضاییه است و این قوه باید پرچم‌دار این موضوعات باشد و با مخالفان و معارضان حقوق عمومی در هر جایگاهی، مقابله کند.»

منظور از پرچم‌داری «احیا و استیفای حقوق عامه و حمایت از آزادی‌های مشروع مردم» این است که قوه قضاییه همواره به‌عنوان پشتیبان حقوق عامه، هر کجا که نهادی از نهادهای عمومی اعم از دولتی یا غیردولتی یا اشخاص خصوصی، اقدام به تضییع حقوق قانونی و شرعی مردم کرده یا ظلمی به ایشان روا دارد یا از ایفای تعهدات قانونی، شرعی و قراردادی سرباز بزند باید بدون هیچ استثنا و ملاحظه‌ای به‌عنوان نهاد قاطع عدالت، اقدام به استیفای حق به‌تمام از هر نهاد و مقامی و چنان‌که طعم عدالت به مردم کند. باید برای مردم به‌عنوان یک ادراک عمومی، این اطمینان حاصل شود که قوه قضاییه همواره پشتیبان آنها و دشمن پل‌منزاع فساد و تبعیض است. نقطه عزیمت بحث این است که احیای حقوق عامه و اجرای عدالت توسط قوه قضاییه چگونه باید باشد؟ حسب تأکیدات رهبر انقلاب اسلامی، لازم است اقدامات صورت گرفته، مطابق راهبردهایی، به احساس عدالت منجر شود. این تأکیدات از آن جهت دارای اهمیت راهبردی است که دستگاه قضا ملجا و پاسدار عدالت است، باید با قدرت و قاطعیت عمل کند، تا عامه مردم همواره از برخورد با تبعیض، فساد و تضییع حقوق عمومی مطمئن شوند و احساس عدالت کنند. همان‌طور که در برهه‌های رهبر انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب، موضوع مشروعیت را به عدالت مبارزه با فساد گره زده‌اند، باید به‌صورت اضطراری و عاجل سیاست احیای حقوق عامه دنبال شود. هر میزان توفیق در تحقق این سیاست، به توفیق در کارآمدی و ارتقای مقبولیت نظام منجر می‌شود.

با نگاهی به برنامه‌های عملی قضایی، این سؤال مطرح است که در عرصه عمل کدام سیاست در اولویت قرار دارد؟ مقامات قضایی بر این اولویت که ورودی‌های قوه قضاییه باید کاهش پیدا کند اصرار دارند و آن را به‌انحای مختلف بیان می‌دارند و در قوانین مختلف -از جمله مواد ۱۱۳ و ۱۱۶ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران- و «لایحه قضا دایمی و حذف برخی عناوین مجرمانه از قوانین» و... گنجانده‌اند. این سیاست که با عبارت «کاهش مراجعه مردم به مراجع قضایی»، «عدم امکان شکایت از برخی دعاوی و تظلمات به قوه قضاییه» و «بهداشت قضایی» مطرح شده و می‌شود از طریق جرم‌زدایی، قضا دایمی، کاهش صلاحیت‌های قضایی و خارج کردن برخی از موضوعات قضایی از صلاحیت مراجع قضایی از جمله دادگاه‌های دادگستری و دیوان عدالت اداری دنبال می‌شود. این سیاست به‌نحو مشهودی ناظر به مشکلات و مصایب مردم نیست، هر چند ممکن است به تبع برخی از سیاست‌ها و تدابیر، هدف کاهش اطلاع‌داری و احتمالاً و نه مطمئناً، اتقان آرا حاصل شود ولی مردم و قانون اساسی نمی‌خواهند که حمایت و پشتیبانی قوه قضاییه به جهت کم‌شدن فشار کاری، از آنها دریغ شود و نظام عدالت خودش با تقیید قلمروی نظارت قضایی و صلاحیت، مانع مراجعه مردم به دستگاه قضا یا بررسی شکلی مظالم صورت گرفته شود.

در واقع وقتی به صراحت اصل ۳۴ قانون اساسی مقرر می‌دارد: «دادخواهی حق مسلم هر فرد است و هر کس می‌تواند به‌منظور دادخواهی به دادگاه‌های صالح رجوع نماید، همه افراد ملت حق دارند اینگونه دادگاه‌ها را در دسترس داشته باشند و هیچ‌کس را نمی‌توان از دادگاهی که به موجب قانون حق مراجعه به آن را دارا منع کرد.» یعنی اینکه دادخواهی با تمام ارکان و اشکالش، حق ملت است و نباید به هیچ وجه و با هیچ سیاست و راهبردی، مانع دسترسی آنها به عدالت شد.

رئیس پژوهشگاه قوه قضاییه:

احیای حقوقی که قوه قضاییه بر خود تکلیف می‌داند

طی سال‌های اخیر رهبر معظم انقلاب اسلامی بر ضرورت احیای حقوق عامه تأکید کرده‌اند و قوه قضاییه را در این مسیر به‌عنوان اصلی‌ترین نهاد پیگیری این ایده تعیین فرموده‌اند. حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر مهدی هادی، رئیس پژوهشگاه قوه قضاییه طی گفت‌وگویی در این باره به پرسش‌های مطرح شده پاسخ داد.

نخستین عرصه و آنچه بیش از همه باید مورد تأکید باشد، ضرورت تأمین امنیت است که به‌عنوان یکی از مهم‌ترین حقوق عامه و حقوق شهروندی شناخته می‌شود. امنیت، حق عمومی و متعلق به همه مردم در سرتاسر کشور است و اقوام مختلف، زبان‌های مختلف، عادات مختلف و ادیان مختلف از آن بهره‌مندی می‌کنند. حتی کسی که با یک نهاد مهم و با اساس نظام مخالف است، شما باید امنیت محیط زندگی‌اش را تأمین کنید. تنها عنصری که از این‌چنین چتر عمومی خارج است خود مجرم در حال ارتکاب جرم یا در جهت ارتکاب جرم است.

برای پیاده‌شدن حقوق عامه باید چه کرد؟

احیای حقوق عامه یک مفهوم جامعی است که حتماً نیازمند کمک دستگاه‌های اجرایی و نهادهای غیردولتی مثل شهرداری‌هاست. بنابراین همه دستگاه‌های اجرایی باید برای احیای حقوق شهروندی و حقوق عامه نقش خود را ایفا کنند. البته تمام مواردی که در مقوله حقوق عامه و شهروندی مطرح می‌کنیم نیاز به یک بستر دارد که یکی از مهم‌ترین بسترها، بستر شهری و روستایی به معنی عام آن است. شهرداری و شورای شهر یکی از مهم‌ترین مکان‌ها برای شناخت آسیب‌های اجتماعی است. تا شناخت دقیقی از آسیب‌ها نداشته باشیم نمی‌توانیم در راه احیای صحیح حقوق عامه گام برداریم.

بنابراین مشاهده می‌کنید که احقاق حقوق عامه یک مطالبه گسترده در کشور است.

اگر قرار باشد جزئیات درباره این تکالیف حاکمیتی داشته باشیم، در کدام بخش‌های قضایی باید دنبال این دیدگاه بود؟

یک بخش از تکالیف، محکمه‌داری به‌معنای خاص است که شامل صدور رأی و اجرای مجازات است و تکلیف دوم در تقسیم‌بندی رهبر معظم انقلاب، غیر محکمه‌داری است که نخستین مصداقی که برای آن مطرح می‌کنند، احیای حقوق عامه است. در واقع قوه قضاییه مطابق قانون اساسی موظف به احیای حقوق عامه و حقوق شهروندی است. فعالیت‌های مختلفی در قوه قضاییه بعد از بیانات ۲-۳ سال اخیر رهبر معظم انقلاب صورت گرفته است. یکی از جدیدترین اقدامات، همایشی است که بهمن‌ماه امسال با محوریت پژوهشگاه قوه قضاییه برگزار می‌شود که در آن تبیین کاملی از اندیشه‌های قضایی مقام معظم رهبری خواهیم داشت و یکی از محورهای هم احیای حقوق عامه است. در واقع از یک طرف یک تبیین اندیشه است و از طرف دیگر بررسی اینکه، اجرای حقوق عامه در قوه قضاییه در تعامل ما با سایر نهادها به چه شکل و کیفیتی خواهد بود.

به نظر جناب‌عالی احیای کدام عرصه از حقوق عامه باید در اولویت باشد؟

چه فلسفه‌ای در دین اسلام بر اقامه حقوق عامه تأکید دارد؟

بالاترین رسالت انبیای الهی اقامه قسط و عدل است و در قرآن واحادیث چیزی بالاتر از اقامه قسط و عدل نداریم. بر این مبنا تکلیف اصلی قوه قضاییه عبارت از اقامه قسط و عدل است. این در حرکت و دعوت انبیا، شاید اصلی‌ترین امر مربوط به زندگی مردم باشد. در این مسیر قوه قضاییه، قوه‌ای است مستقل که پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی است و مسئول تحقق بخشیدن به عدالت است و عهده‌دار وظایفی از این جمله: رسیدگی و صدور حکم در مورد تظلمات، تعدیات شکایات، حل و فصل دعاوی و رفع خصومات و اخذ تصمیم و اقدام لازم در آن قسمت از امور حسبیه که قانون معین می‌کند و همچنین احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادی‌های مشروع.

آیا قوانین بالادستی هم الزامی برای احیا و احقاق حقوق عامه دارند؟

مطابق اصل ۱۵۶ قانون اساسی، یکی از تکالیفی که برای قوه قضاییه تعیین شده بحث احقاق حقوق عامه است. به تعبیر رهبر معظم انقلاب، این یکی از تکالیف قوه قضاییه است. از سویی مطابق با اصل سوم دولت جمهوری اسلامی ایران، تأمین حقوق همه‌جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون از وظایف دولت است.